

Epilógus

Aki egyszer majd a kuckó programját végigtanulmányozza, kik voltak a meghívottak, s elolvassa a kommentárokat is, lehet, hogy valami olyasmit fogalmaz meg a maga számára, hogy ez a kuckó talán sziget volt, amelyen azért kötöttek ki időnként az emberek, hogy gyógyítsák a lelküket. S nemcsak a tagok, a

vendégek, nem, hanem az előadók is, a szereplők is, a forró székre ülők, a villanyfényből sugárzók is. Források csoboghattak ezen a ligetes szigeten, a szeretet forrásai, melyekből egyformán meríthetett ismert és ismeretlen, sikeres és sikertelen, fáradt és virulens, mindenki, aki megnyugvásra várt, önmaga épülésére.

TÓTH ZSUZSANNA

„MAGAS HEGYEKRE ÁHÍTOK..”

A versmondás problémái – ma

„Magas hegyekre áhítok,
hol megfajdítok száz titok,
hol nincs bűn és nincs piszok
csak fényes ég és nárciszok.”

Nemes Nagy Ágnes

Mindazok figyelmébe ajánlom alábbi dohógásaimat, akik értik, megértik, értik haragszom, nem ellenük! Hasonló tartalmú írást adtam le legutóbb a Vers-mondóba, amely – hál’ istennek van, mint az egyetlen élő, lélekző (sic!) szakmai folyóirat, amely foglalkozik ezzel a szépséges művészettel. (Kiadja a Magyar Versmondók Egyesülete. A szerk.) Ott is csak reméltem, megértik viszonylagos elkeseredettségetem.

Ma örülhetünk, ha vannak; ha egyáltalán van, aki verset mond, verset tanít – netán versmondást oktat. Örülhetünk, hiszen mindez a tevékenység ma a hősiességgel felérő, majdhogynem kivételes magatartás. És épp ezért kell hangosan szólni, hogy odafigyeljenek, hátha meghallja valaki. (Sajnos, úgy vagyunk ezzel, mint a politikai táborok a saját rádióikkal, mind-egyik csak a sajátját hallgatja. Vagyis, nagy valószínűséggel ez az írást azok olvassák, azokhoz jut el, akik ugyanúgy fontosnak tartják, mint én, akik ugyanúgy szeretnék, ha fennmaradna, akik ugyanúgy... de hagyjuk.)

Mi az, ami jó? Egyértelműen jó az, hogy még mindig vannak, akik ezt fontosnak tartják. Nem akarom hosszan ecsetelni, de a versmondással, a vers tanulásával, tanításával, emberi, erkölcsi példákat kapunk, bővül a szókincsünk, fejlődik az etikai magatartásunk, identitásunk, a nyelvhez – a szülőföldhöz való – kötődésünk. Egyetemes kultúránk nélkülözhetetlen része a líra, nagyjaink a világirodalom fontos mérőkövei – minden nyelvi nehézség dacára. A versolvasással, versmondással visszahatunk kortárs irodalmunkra is, hiszen, noha ez már nagyon elcsépelet szlogen, a „vers az, amit mondani kell”. Ha nem mondják, nincs miért írni.

Szerencsére vannak ma is alkalmak, ahol meghallgatják a verset, ahol odafigyelnek erre, ahol ez a legfontosabb. Kötelességem köszönetet mondani azoknak a pedagógusoknak, szakértőknek, szülőknél – akik a gyermeki fejlődés elengedhetetlen részének tartják a memoriter megkövetelését s az értő versmondás tanítását. És mindazon felnőtteknek, akik, míg csak élnek, hisznek a szó erejében, és hirdetik, tolmácsolják a verset minden létező alkalommal.

Hol szólal meg a vers? Sok verseny van. Talán túl sok is. Városi, megyei, regionális, országos, „nemzetközi”. (Utóbbi jóval szerencsésebb volna nemzetinek nevezni, hiszen alapja a közös nyelv és a közös nemzethez tartozás érzése.) Vannak helyi lebonyolítású és felmenő rendszerű versenyek, ezek között „va-

lódli” felmenő rendszerű – szinte minden megyében megrendezett előválogatóval, és van „kvázi” felmenő, amelynek néhány előválogatója van. Közös bennük, hogy gálaszertű fináléval érnek véget, ahol elméletileg a legjobbak vannak jelen. Ezek a vers ünnepnapjai.

De meg kell mondani, hogy túl sok a vers-nélküli hétköznap. S azt is le kell szögeznünk, hogy ma a versmondók sokan vannak ugyan, ám koránt sincsenek nagyon sokan. Sajnos, van olyan verseny, aminek a megyei fordulón egy tisztes iskolai verseny létszáma van jelen, nem több. A közelmúlt egyik budapesti versenyén, ahol több korosztályi kategóriában versengtek az ifjak, volt olyan, ahol tíz alatti létszám volt. (Igaz, a legnépesebb csoportban közel harminc versengő jelent meg.) Hogy mit lehetne ezért tenni? A műfajt kellene népszerűsíteni. Más utat nemigen látok.

A következő probléma, hogy gyakran a különböző versenyeken ugyanazokkal a versmondókkal találkozunk – ami önmagában egyáltalán nem baj, de sokkal jobb lenne, ha nagyobb lenne a merítés... Pozitívum, hogy a kialakult „mag” szinte közösséget képez az ország különböző pontjain élő, különböző korú versengőkből. A versenyeken való találkozások barátságokat alakítanak ki – együttműködésekre készítetnek.

A korosztály, amely megjelenik a versenyeken; az oktatásban részt vevők rétege és a nyugdíjasok. A köztesek csak szóróványosan. Talán a fiatal felnőttek még erőteljesebben mutatkoznak, de 25 és 50 között mintha egészen csekély lenne a számuk. Ez persze nem baj, és érthető is. Az életkezdés, családalapítás egzisztenciális gondjai s a család gyarapodásának élménye nyilvánvalóan elvonja a figyelmet az önkifejezés eme eszköztől. Egyre erőteljesebben jelentkeznek viszont a nyugdíjasok. Ez esztétikai értelemben időnként problematikus, hiszen sokan minden előképzettség és valódi készség, képesség nélkül, régi példákat felelevenítve állnak újra a pódiumra – vagyis stílusban, értelmezésben, ízlésben (gondolatvilágban) a máttól idegen költemények tolmácsolásába fognak, idejétmúlt előadói attitűddel, technikailag is sokszor igen rosszul (beszéd). Foglalkozni kellene ennek a korosztálynak a versmondó kultúrájával is, speciális kritériumait figyelembe véve, hiszen ugyanakkor meggyőződésem, hogy éppen ez a korosztály az, amely mindenképp példamutató abban, hogyan lehet egy élet súlyával, a személyiség erejével hitelesíteni verssorokat, s hogyan lehet a

pontos elemző munka, a megélt és tiszta gondolat hirdetése a tolmácsolás igazságát súlyozó motívum.

Sokan mondanak verset a gyerekek, a középiskolások és a főiskolás korú fiatalok közül is. Ez utóbbi rétegből legtöbben már pályorientáltak. Egyre többször kap újra pódiumot a vers, előadók jelennek meg, felbukkantak újra a rendhagyó irodalomórák is, külön mozgalomként jelentkeznek a verséneklők tábora is – vagyis látszólag újra fénykorát éli a műfaj. De csak látszólag.

És ezért vagyok kénytelen kongatni a harangot.

Mi is a problémám? Alapvetően néhány – javítható, megváltoztatható – dolog, amit megpróbálok tárgyilagosan kifejteni a következő részekben.

A legnagyobb gondnak, problémának azt tartom, hogy a versmondók (és a felkészítők is) kevés verset olvasnak. Egyáltalán, *kevés verset olvasnak*. Érdekes azt is megvizsgálni, milyen alapon fognak hozzá egy-egy vers elmondásához (átadásához). Túlnyomórészt a kezükbe került versek vagy „hallomás” útján terjednek (versenyeken hallották valakitől), vagy a tanár/felkészítő emlékei okán adja át feldolgozásra. Nagyon ritka a saját „felfedezés”. (Tisztelet a kivételnek!) Ezért ritka a megértett, feldolgozott kortárs vers is.

Ebből is adódik a versválasztás örökös felemlegetett problémaköre, amelyet hiába (falrahányt borsó) mondogatunk, írunk le, állandóan ismétlődnek; a férfi-versek ennek ellenére rendszeresen ifjú hölgyek ajkán szólalnak meg, gyerekek csicseregnek életéről-halálról (*Ha férfi vagy, légy férfi... Tudod, hogy nincs bocsánat... hogy csak példákat említek egy legutóbbi élményemből, ahol ezeket a verseket 9-12 évesek tolmácsolták*).

És ez csak az egyik probléma. A másik az elemzés teljes hiánya. Nem arra az iskolai kérdésre gondolok, hogy mi a vers eszmei mondanivalója? Vagy mit akar üzeni, kifejezni a költő? (Bár ez sem megvetendő.) Nem, én csupán arra gondolok, hogy a versek szövegét kell elemezni, mit ír a költő, mi az alany, állítmány, tárgy, hogyan viszonyul egymáshoz a jelző és a jelzett szó, mit hordoz maga a vers szövege. Vagyis a formai gyönyörűsége túl, a sorok zenéjén túl, mit bontunk ki, miféle mélységeket – és hogyan juttatjuk el a felismert, tiszta gondolatot meghallóhoz.

Még a legjobbak is micsoda alapvető hibákat vétene! El-elcsúszik a hangsúly, felkanyarodnak a szövegek, nem észlelik, ha a sorfőrészt pusztán forma – de a gondolat tovább folytatódik – és sorolhatnám. Tudom, hogy a rossz példák özönével körülvéve élünk, a nyelvi szennyeződés, a beszédromlás árvíz-szerű sodrában. Hogyan találhatnánk legalább egy úszó fatörzset, amelybe kapaszkodva megőrizhetünk valamit a leírt gondolat és a kimondott szó szépségéből? (Persze, ez egyre kevesebbeknek fontos, hiszen nem csak a beszédünk romlik.) Biztos vagyok benne, hogy kapaszkodó az elemzés. Ha a versmondók (főleg a versenyzők) eljutnának odáig, hogy legalább nyelvtanilag elemezzék a versszöveget, sokat javulna a helyzet. Utána jöhetne a munka, hogy helyzetben, szituációban, atmoszférájában hogyan szólaltassuk meg a verset. (No és a „hangszeres” gyakorlás; a beszéddel való munka.)

A példákat vég nélkül lehetne sorolni. Legutóbbi élményeim között van, hogy ifjú versenyzőnk egyszerűen nem értette, miért gond, ha ő nem három, csak egy szépasszonyt „idéz” meg Nagy László híres versének tolmácsolásában, amelynek címe adja meg a választ. Hozzá tartozik ugyanis a vershez. Nem véletlen. No, persze, az is igaz, hogy a fiatal lány, akiben igen sok

tehetség moco-rog, csak és kizárólag önmagát mondta, és nem bíbelődött azzal, hogy megkeres valaki más megszólalandót is a szövegben. Ugyanezt a verset, amit hosszú időn át egyáltalán nem lehetett hallani, s most fedezték fel újra, kérdő hangsúlyokkal tolmácsolva hallottam, s ily módon bizony megcsúfolva, egy másik találkozó; „*ágy havasán fejedelmem(?)*, *húrjaimon hegedűsöm*” (?) – mikor a kérdőjelek a költő (és a szépasszony) *megkérdőjelezhetően ítéleteit*, sommás véleményét teszik nyúlósá, lebegővé. Pedig ezektől a *kijelentésektől*, a halmozott jelzős szerkezetekbe zsúfolt szerelmi vallomástól válik súlyossá Gábriel – az ígész és ígézett fejedelem – szerepe.

És néminemű elkeseredésre ad okot az is, amikor a szöveg ritmusát, dallamát tördelik szét teljesen a versmondók, valamiféle új stílust, egyéni dallamívet keresve. Ez is nagyon elharpózott, a mindennáron való máshogy-mondás igénye. Csakhogy a vers nem így lesz az övék! Ezt már megírták – műgonddal! – írók. S tolmácsolni, nem kerébe törni kellene a sorokat, s így mutatkozna meg igazán az értő és alázatos versmondó tehetségének ereje.

S mennyi példa tolu-l föl a jókról... írtam neimrég. Izgalmas, izzó szemű, belülről szinte örvénylő mélységű fiatalembert látok, aki préseli a szavakat, sziszeg, renyhe a hangképzése – miközben telített és sugárzó lehetne. Vagy látom azt a fiatal lányt, akitől könnyek szöknek a szembe – aki olyan átmelegített és olyan hiteles, mintha itt és most élné meg *tényleg* a legigazibb szerelem csodáját. *De sajnós, közben rosszak az essei, sziszeg – és logopédiai segítségre szorul... Erős, szuggesztív Walesi bárdokat mond egy tizenéves, tudja, érti, ereje van – és olyan borzalmasan beszél, hogy eleinte kabarétréfának hisszük (jónevű, pedagógusként is elismert, színész zsűritársammal együtt) előadását. Amikor pedig a kísérő anyukának megsúgom, hogy a gyerek olyan tehetséges, érdemes volna rohanni vele egy logopédushoz, megsértődik. Pedig ők legalább értik magát a verset!*

Nyilván ritka gyönyörűség, amikor minden összejön; szép hang, tökéletes beszédtechnika, értő tolmácsolás, érzelmi telítettség, színpadra teremtett alkat... Nem ezt kérem számon. Csak azt, ami javítható, ami lehetne jobb is.

Hogyan lehetne javítani?

Mindig és mindenhol mondogatjuk, hogy a pedagógusképzéssel kellene kezdeni. Amíg a főiskolákon, egyetemeken nem kap hangsúlyt az értő verstolmácsolás és a beszéd fontosságának jelentősége, addig sok reményünk nem lehet. A rosszat örökítjük tovább. Nem lehet elvárni egy magyar-tanártól, aki életében nem mondott verset, és nem tanították neki a versrendezés alapszabályait sem, esetleg a kifejező és tiszta beszéddel is gondja van (!), hogy ápolja a tehetségeket, és úgy segítsen kibontakoztatásukban, ahogy az a legcélravezetőbb. Ezen nem segítenek sajnós, a művészeti iskolák sem. Mert nem minden (jó esetben) színész-tanár, vagy drámapedagógus *tud* verset mondani, verset rendezni. Mert sokszor épp az ő színpadi gyakorlatától válik a gyerek személyisége fontosabbá, mint a vers. Mert tapasztalatuk miatt törekednek a sikeres (látványos), ám belül sokszor üres megmutakozásokra oly sokan. (Ma divat a könnyebb ellenállás irányába menni, kevés munkával sok sikert aratni. Nyilván a művész-pedagógusok közül is sokan a könnyű dicsőség, a talmi eredmények ellen harcolnak. De sajnós, nem mindenki.)

A versmondás hagyományos műhelyei is eltűnedezőben, (megint csak tisztelet a kivételnek!). Ez is erősen személyiség-

A VERS ÉVE

függő. Ahol vannak markáns emberek, ott mindig is erősebb lesz ez a fajta művészeti tevékenység, jobban vonzódnak hozzá a fiatalok. Csak zárójelben jegyzem meg, hogy hányan bújtak/bújtunk ki ugyanazon köpönyegekből; s csak a személyes érintettség okán említtem először Benke Évát, Szombathelyen. (De sorolhatnám Horváth Istvánt Nagykanizsáról, Horváth Emmát és a Csokonai Vitéz Mihály alkotói-díjas Krekity Olgát a Vajdaságból, az ugyancsak díjazott Szódy Szilárdot és a többieket.) Ahhoz tehát, hogy a műhelymunkák fontosságát ismét megtaláljuk, mindenképpen támogatni kell azon pedagógusokat, akik foglalkoznak az ifjú tehetségekkel. Ízlést nem lehet tanítani, de formálni a tartalmi és esztétikai igényességet, ráirányítani a figyelmet az értékekre – ez feladat lehet. Erős, sugárzó személyiséget nem adhat semmiféle képzés. Ám biztos(abb) talajt minden magyar-tanár lába alá rakhatnánk, ha versrendező-képzéseket akkreditálnának a főiskolák. Ha.

Mi magunk, a Magyar Művelődési Intézet munkatársai, kidolgoztunk versrendezői képzést a közművelődési akkreditáción belül. Sajnálatos dolog, hogy elindítására még nem került sor, nem jött össze a szükséges létszám. A művelődésügyben ma nem túl sok olyan kolléga dolgozik, aki műhelymunkákat vezetne, a pedagógusok számára pedig nem célszerű a mi akkreditációnkat végezni – hiszen nem fizetik számukra kötelező továbbképzésként. Így tehát van is, meg nincs is. (A két tárca nem fogadja el egymás képzéseit.) Legjobb tudomásom szerint a győri, regionális illetőségű Magyar Versmondó Egyesület a helyi főiskolával szövetkezve időnként szervez hasonló tematikájú képzést (akkreditáció nélkül), nagyszámú jelentkezőről ott sem tudunk. A Magyar Versmondásért Alapítvány nyári táborában külön szekció foglalkozik a pedagógusok felkészítésével – erről személyes tapasztalataim nincsenek, de az, hogy a tanárok között van például Debreczeni Tibor (ő is Csokonai-díjas), meggyőző erejű. Nagy szükségét érezzük, hogy a képzések témakörében valamiféle hathatós előrelépést tegyünk. Sokat segítené ez abban, hogy az értő verstolmácsolók legyenek többen.

A versmondók számára viszonylag rendszeresen, több korosztály számára hozzáférhetően működnek kisebb-nagyobb nyitottságú és különböző szervezetségi fokú tehetséggondozó

táborok. A Magyar Versmondók Egyesülete, a Magyar Versmondásért Alapítvány mellett – akik folyamatosan működtetnek évközi műhelyt is – megyei és városi intézmények is indítanak szaktáborokat, utóbbiak különösen az általános és középiskolai korosztály számára (pl. nagy múltú tábora van a tatabányai Köznevelődési Házának, a veszprémi Városi Művelődési Központnak...).

Mit tehetünk még?

Szorgalmaznunk kellene, hogy a közművelődési hálózat munkájában is teret, újra nagyobb hangsúlyt kapjon a vers, a költészet. Hogy kísérletek történjenek az előadói estek forgalmazására, értékes műsorok meghívására – ne csak, de legalább – egy-egy évforduló kapcsán. (Az NKA Közművelődési Szakmai Kollégiuma írt ki ebben a témakörben pályázatot, de csak elvétve jelenik meg a tájoltatott programok között az előadó-művészet ezen válfaja. A legtöbben meg sem kísérik, hogy a bevált népzenei, néptánc és hasonló események között a versnek adjanak főszerepet. Két-három olyan pályázat van, amely dominánsan épít erre a műfajra, és hál'istennek nem először. Vagyis a dolog még mindig működik, ha nem mondunk eleve le róla.

Zárógondolatként – noha nyilván sok kérdést még nem érintettem – csak ennyit; civil és intézetbéli munkatársaimmal, a megyékben dolgozó segítő kollégákkal, előadó-művész barátaimmal együtt úgy gondolom, fontos dologért harcolunk, amikor a magyar versmondás ügyét pártoljuk. Minden dühögés, minden vita, minden ittközet csak az ügy érdekében történik, a versmondókért, a költészetért. Még ha olykor szigorúbbnak is tűnnek mondataim, mint ahogy sokan hallani szeretnék, higgyék el, a versekkel jobba tehetjük a világot, és egyetlen szándékom, hogy ez valóban így történjen, s hogy minél többen higgyenek ebben.

És akkor talán lesz, aki elrettentí a keselyűt, és átviszi a szelmet a túlsó partra. Nagy László után szabadon – aki egyébként ebben az évben lenne 80 éves.

A dolgozat írója 2004-ben, a költészet népszerűsítéséért végzett munkája elismeréseként Radnóti-díjban részesült. (A szerk.)

FERENCZ ZSUZSANNA

A VERSMONDÁS ÖRÖMÉÉRT – VERSBARÁTOK TALÁLKOZÓJA

2005. január 29-én már 16. alkalommal került sor Veszprém-ben a versbarátokat hívó találkozóra. Az évente ismétlődő alkalom mottója: In memoriam Borbély László.

Borbély László tehetséges versmondó volt, középiskolás korától a veszprémi TIT Váci Mihály Irodalmi Színpad tagja. Ő volt a győztese az 1965-ös KI MIT TUD versmondó kategóriájának. A Színpad szinte valamennyi bemutatójában szerepelt, óriási repertoárral rendelkezett. Felesége kezdettől, később két fia is vele együtt lépett fel, s voltak megyeszerte az irodalmi ismeretterjesztés lelkes szószólói. Élete zenitjén, 1989. január 26-án ragadta el a halál. Mindössze 47 évet élt.

Pintér Tibor, a Váci Mihály Irodalmi Színpad legendás hírvételező vezetőjének gondolata nyomán, Borbély László halálának első évfordulóján találkozóra hívtuk mindazokat, akik ismerték és szerették az előadót. Olyan együttlétre, ahol az ő emlékére, s a jelenlévők örömeire sorjáznak a versek.

Népes sereg gyűlt össze a Szakszervezetek Veszprém Megyei Tanácsa székházában. Az együttlét hangulata, sikere kijelölte a jövőt, s ebből az első alkalomból hagyomány lett, amely mindmáig él.

Az első három találkozót még a szakszervezeti székházban, a negyediket már a Vízmű Vállalat központjában, az ötödiket pedig az Eötvös Károly Megyei Könyvtárban tarthattuk. 1995-től a Veszprém Városi Művelődési Központban leltünk állandó helyszíntre. Itt megfelelő környezetben, szíveslátástól övezve műláthatják idejüket a líra kedvelői.

A rendezvénynek két házigazdája van, a befogadó intézmény, valamint a Váci Mihály Irodalmi Színpad.

E találkozók nyitányaként, videofelvételről idéztük fel Borbély László alakját, s gyönyörködhetünk férfiasan szép orgánumban, igényes, kifejező versmondásában.